

Руденко Юлія Юріївна

Громадянська ідентичність в Європі та Україні: теорія та практика формування

УДК 323.1:[355/359.07:329.734]
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-2.2>

Руденко Юлія Юріївна

доктор політичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
Національної академії Служби безпеки
України
вул. Михайла Максимовича, 22,
Київ, Україна
ORCID: 0000000252925334

Досліджується поняття громадянської ідентичності. Стверджується, що остання існує на двох рівнях: індивідуальному (персональному) та колективному. Зазначається, що правознавці в Україні розрізняють українську національну ідентичність та українську громадянську ідентичність. У першому випадку – це усвідомлення приналежності до нації, а у другому – до держави, народу та громадянського суспільства. В цьому контексті доводиться, що є низка теорій утворення націй, серед них – етнічна (етносоціальна) та політична, які, в певному сенсі корелюють із вище зазначеними ідентичностями. Стверджується, що політична теорія має розповсюдження в країнах Заходу. Основними компонентами стандартної західної моделі нації є історична територія, політико-юридична спільність, політико-юридична рівність членів, спільна громадянська культура та єдина ідеологія. Втім, зазначається, що набуття громадянства і, в кінцевому рахунку, формування нації та громадянської ідентичності в західному світі відбувається на основі різних критеріїв. В одних країнах пріоритетним є «право ґрунту» (наприклад, США та частини, Франція), а в інших – «право крові» (наприклад, Німеччина). Тому доводиться, що, європейська громадянська ідентичність, попри наведені відмінності, має важливу підставу формування – вона формується тоді, коли люди, виходячи із природного стану, укладають угоду про створення держави. Суверенні індивіди об'єднуються для того, щоб бути активно залученими або самоуправляти державою. В цьому, власне, сутність європейської громадянської ідентичності. А індивідуальна громадянська ідентичність народжується від усвідомлення належності до громадянського суспільства, як утворення суверенних індивідів, а не держави. Адже в останньому випадку формується державна або державницька ідентичність. Стверджується, що, в кінцевому рахунку, національна ідентичність, як в моноетнічній, так і в поліетнічній державі (в тому числі, в Україні) включає і родову, і етнічну, і державницьку, і громадянську ідентичність. При чому остання є організуючою і регулюючою всі інші типи ідентичності.

Ключові слова: громадянська ідентичність, національна ідентичність, громадянське суспільство, народний суверенітет, політична теорія нації.

Вступ. Проблема формування національної ідентичності знов і знов з'являється на порядку денному суспільних наук, викликана до життя потребами соціуму в самоствердженні. 1 січня 2023 року набув чинності Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [4]. Вважаємо, що прийняття згаданого закону є слушним. Втім, він залишає поле для конструктивних дискусій – є, на нашу думку, потреба в обговорення у науковому колі визначених в ньому понять, а саме: національної та громадянської ідентичності. Адже правознавці проводять лінію демаркації між цими поняттями у законі наступним чином: українська національна ідентичність – стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема, українською мовою і народними традиціями; в свою чергу, українська громадянська ідентичність – стійке усвідомлення громадянином України, закордонним українцем свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством [4].

Відштовхуючись від наведених визначень, варто зазначити, що поняття ідентичності по відношенню до її носіїв вживається у двох значеннях: в персональному, тобто індивідуальному та у сенсі колективної ідентичності. Вище ідентичність визначена саме у першому значенні – в значенні індивідуальної ідентичності.

Так, дійсно, часто в соціальних науках громадянська ідентичність визначається як категорія індивідуальна, приміром, В. Москаленко наголошує, що «громадянська ідентичність формується в результаті осмислення особистістю свого місця та ролі в системі політичних відносин, усвідомлення своєї самототожності, що є результатом засвоєння цінностей політичної культури суспільства» [9]. Це утвердження є справедливим у контексті розгляду поняття «громадянська ідентичність» у психології – соціальній та політичній. Коли ж ми розглядаємо «громадянську ідентичність» у межах політичної науки, то долучаємося до такого конструкту як «громадянське суспільство», відчуття належності до якого, на нашу думку, може відповідати поняттю ідентифікації особистості з громадянським суспільством – у результаті цього процесу і виникає «громадянська ідентичність». Усвідомлення належності саме до громадянського суспільства, а не до держави, у більшості, фор-

мує громадянську ідентичність у європейському досвіді. Адже, коли суб'єктом формування ідентичності є саме держава, можна говорити про державну чи державницьку ідентичність. При цьому відмінність поняття «державницька» від «державної» ідентичності полягає у тому, що «досліджується процес ототожнення громадянина не з державним апаратом або органами влади, а саме з державністю як соціально-економічною, політичною та соціокультурною спільністю людей, сформованою на певній території в результаті взаємодії різних громад (національних, етнічних, конфесійних тощо)» [6, с. 19].

Мета та завдання. Втім, виникає питання: українські правознавці розрізняють поняття «громадянська ідентичність» та «національна ідентичність» як окремі лише в теорії чи вони мають різні прояви на практиці? Адже складається враження, що у першому випадку (національної ідентичності) ідентичність формується у результаті усвідомлення належності до української нації, а в другому (громадянської ідентичності) – Української держави, народу і громадянського суспільства. Спробуємо «розібратися» з окресленими поняттями у межах формування європейської та української політичної культури. Адже від цього залежить, яку модель нації і суспільства ми будемо... Це, власне, і буде нашим завданням. Тож, метою статті стає дослідження сутності поняття громадянська ідентичність у контексті європейських та українських політичних практик.

Стан наукової розробленості проблеми.

Попри міждисциплінарність дослідницьких зусиль у сфері національної ідентичності домінуючим дискурсом все ж є політичний. Це пов'язано з низкою причин. По-перше, із самою природою політичного дискурсу. По-друге, праці таких мислителів епохи Просвітництва, як Т. Гоббса, Дж. Локка, Дж. Мілля, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо заклали наукове підґрунтя цьому поняттю. Національна ідентичність почала асоціюватися з поняттям «громадянин», бо саме в межах національного проекту були вироблені основні положення, які регулюють відносини народу і держави. Адже формування концепції громадянської ідентичності так або інакше пов'язано із виникненням договірних теорій утворення держави та громадянського суспільства.

Системно розроблені поняття «національної» та «громадянської ідентичності серед сучасних західних дослідників запропонували: П. Альтер, Р. Брубейкер, С. Гантінгтон, Е. Гелнер, Е. Гідденс, Ю. Габермас, А. Етціоні, Дж. Кін, Е. Сміт, Ф. Фукуяма та інші. Окремі аспекти досліджуваних проблеми були висвітлені в працях Ж. Бодріяра, Ф. Гваттарі, Ж. Дельоза, Ж. Лакана, Ж.-Ф. Ліотара, М. Фуко.

Разом з тим, варто назвати українських вчених, що формували засадничі основи окресленої проблематики: Є. Бистрицький, Я. Грицак, А. Колодій,

В. Кремень, М. Козловець, І. Курас, В. Лісовий, Л. Нагорна, Ю. Римаренко, С. Римаренко, М. Степико, В. Ткаченко, Л. Шкляр та інші.

Результати. Розгляд артикульованої проблематики почнемо з доволі категоричного утвердження – в демократичному суспільстві саме громадянська ідентичність є коліскою для формування «національної ідентичності» сьогодні, особливо, якщо йдеться про поліетнічне суспільство. Вона є, але вона не вичерпує останню. Хоча і в моноетнічному суспільстві громадянська складова національної ідентичності не є «зайвою», а є вагомим складовою національної.

Ф. Фукуяма у роботі «Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості» відверто зазначає, «що національні ідентичності створювалися чотирма основними шляхами. Перший – шляхом переміщення населення за політичні межі певної країни – «відправляючи поселенців на нові території, зганяючи людей з певної території або просто їх винищуючи – або роблячи все вище перелічене... Другий шлях до створення нації – шляхом посування кордонів, щоб вони відповідали наявним мовним або культурним спільнотам... Третій шлях – асиміляція меншин у культуру етнічної або мовної групи... Четвертий шлях – трансформування національної ідентичності, щоб вона відповідала фактичним особливостям суспільства» [12, с. 135].

Очевидно, що перші два шляхи несумісні з практиками демократії. Тому вчений вбачає завдання сучасних демократій у наступному: «Складне завдання, що стоїть перед сучасними ліберальними демократіями в умовах імміграції та зростання багатонаціональності, – створити і втілити поєднання третього й четвертого способів, тобто окреслити інклюзивну національну ідентичність, яка відповідатиме реальній різноманітності суспільства, й асимілювати новоприбулих у цю ідентичність. Від успіху цього завдання залежить подальше існування ліберальної демократії» [12, с. 36]. Далі вчений провокаційно заявляє – «нації» – не біологічні сутності, які існують з прадавніх часів. Вони формуються соціально знизу вгору і згори вниз. Їхні творці можуть спеціально формувати ідентичності відповідно до людських особливостей і звичок» [12, с. 135]. Виникає питання – що ж тоді представляє собою національна, а що громадянська ідентичність у Ф. Фукуяма? І чи не співпадають вони, хоча б частини?

Звернемося до відомих більшості політологів концепцій нації. Так звана етнічна концепція нації сформувалася й досі є актуальною, зокрема, в Східній Європі та Азії. Визначальною рисою цієї концепції є акцентування уваги на спільності походження й рідної культури.

Отже, «за етнічною концепцією, нація – це пересілим спільнота людей, об'єднаних походженням.

З погляду історії вона становила виклик перевазі західної моделі й набула чимало нових важливих характеристик, більш відповідних зовсім іншим обставинам та шляхам розвитку незахідних спільнот. Цю незахідну модель можна назвати «етнічною» концепцією нації», – стверджують автори монографії «Громадянське суспільство і національна ідентичність» [1, с. 155].

Натомість «західна концепція проголошує, що індивід має належати до певної нації, але може вибрати до якої саме приєднуватися, тоді як етнічна концепція не припускає такої широти поглядів, виходячи з того, що людина завжди неминуче й органічно залишатиметься членом спільноти, в якій народилася, якщо емігрує до іншої країни» [1, с. 155].

Основними компонентами стандартної західної моделі нації є історична територія, політико-юридична спільність, політико-юридична рівність членів, спільна громадянська культура та єдина ідеологія [11, с. 20].

Але не все так просто. Країни західного світу демонструють різні способи набуття громадянства, а, отже і різні моделі нації. Громадянство може бути надано при народженні на підставі «права ґрунту» або «права крові», або ж його можна набути пізніше в процесі натуралізації. Згідно з «правом ґрунту», кожний хто народжується на території країни, автоматично стає її громадянином. А відповідно до «права крові» громадянство залежить від походження [13].

Громадянство у США завжди надавалося за «правом ґрунту». У Європі довгу історію осмислення громадянства у політичних і територіальних категоріях має Франція. Хоча формально там застосовують «право крові», відносно прості умови натуралізації, які дозволяють дітям й онукам іммігрантів набувати громадянства майже автоматично. Зазвичай належність до французької нації трактували як відданість республіці, французькій мові та французькій освіті [12, с. 142]. Тобто, фактично, спостерігаємо змішані підстави надання громадянства.

На відміну від Франції, у Німеччини, Австрії та Швейцарії (а також в азійських демократіях – Японії та Південній Кореї) громадянство віддавна ґрунтується на «праві крові, і натуралізація там – складний процес [12, с. 143].

Виявляється, приналежність до певних націй Західної Європи з точки зору громадянства, а в широкому розумінні – у контексті політичної концепції нації, визначають різні критерії.

В чому тоді секрет європейської громадянської ідентичності, засади якої ми намагаємося осмислити і реалізувати в Україні? Саме в тому, що національна ідентичність тут ґрунтується на громадянській ідентичності не просто у розумінні належності до держави, а у розумінні набуття

активного членства в громадянському суспільстві і дієвої співучасті в управлінні державою.

Дж. Кін наголошує на значущості відчуття національної ідентичності в процесі становлення громадянського суспільства й утвердження демократичних цінностей. «Заклик до самоуправління нації», – зауважує дослідник, – «звучить демократично, адже він звернений до всіх, хто належить до нації, закликаної до дій» [5, с. 87].

«Національна ідентичність окреслена у такий спосіб є специфічно європейським винаходом. Це дар європейців (власне, греків) усьому світові. Його важливість для переосмислення теорії громадянського суспільства в тому, що така ідентичність дає громадянам почуття потрібності, впевненості в собі, власної гідності – заохочуючи їх «почувати у себе вдома», допомагаючи легко прочитувати знаки інституційного та буденного життя» [5, 88].

Мова йде про те (ще раз наголосимо на тому), що сучасна європейська національна ідентичність – це, перш за все, громадянська ідентичність, і ґрунтується вона на самоуправлінні народу (тобто всіх громадян, які складають сучасні нації) та його залученості до процесу прийняття політичних рішень.

Варто зазначити, що поняття та явище громадянської ідентичності як підґрунтя національної з'являється у певний період історії європейської політичної та правової культури. «Перехід від природного до правового стану характеризується появою нового типу як індивідуальної, так і колективної ідентичності... Модерний політичний суб'єкт – це суб'єкт, здатний актуалізувати своє природне право. Але така актуалізація стає дійсною тільки через взаємний обмін, тобто через взаємне визнання прав одне одного, яке означає відмову від насильницьких дій стосовно інших. Персональна ідентичність суб'єкта як носія природного права імплікує колективну ідентичність суб'єктів, які визнають природні права одне одного.

Природне право постає як вираження принципу іманентної нормативності в політиці... воно конституює поняття модерної громадянської ідентичності у сенсі ідентифікації людини як громадянина, а відповідної спільноти – як суспільства громадян...», – стверджують автори монографії «Національна ідентичність та громадянське суспільство» Є. Бистрицький, С. Пролєєв, О. Білий [1, с. 240].

Виникнення нації громадян супроводжується появою договірних концепцій утворення держави, автори яких – Т. Гоббс [2], Дж. Локк [8], Ж-Ж Руссо [10] та інші.

Т. Гоббс підґрунтям утворення держави вважає особливості людської природи – марносластво, потреба у почестях та висоті становища. Тому у природному стані панує «війна всіх проти всіх». Дж. Локк розуміє природний стан як стан повної свободи, де кожний є сувереном. Порушення при-

родного стану є певним винятком. Разом з тим, для врегулювання таких ситуацій, вирішення конфліктів і створюється держава. Ж-Ж. Руссо називає природний стан – «золотим століттям людства». Але завдяки появі людської нерівності і поділу на класи цей стан завершується, створюється держава на основі угоди всіх громадян, що приймають в ній участь. Ці відомі всім суспільствознавцям концепції закладають підвалини поняттю «громадянство», «громадянин» та, врешті решт, громадянській ідентичності.

«Завдяки укладанню взаємних угод натовп людей, які живуть у природному стані, перетворюється на політичну спільноту, тобто на спільноту громадян, яка також стає суверенною, тобто уповноваженою ухвалювати рішення від імені всіх, хто делегував їй ці повноваження. Суб'єктивний суверенітет трансформується у «народний суверенітет» [1, с. 241].

У зазначених авторів ми знаходимо ідею про те, що модерна людина «володарю від природи» і, якщо і погоджується поступитися цим правом, то тільки через те, щоб захистити себе: від сил природи, від соціальних конфліктів чи від певних людських вад тощо, фактично, щоб забезпечити собі право на самозбереження.

Природні спільноти – сім'я, рід, етнос та інші не можуть захистити сучасну людину, хоча і ці ідентичності також є складовими сучасної індивідуальної національної ідентичності в європейських країнах, будучи закладеними в ній у контексті попереднього історичного розвитку у вигляді певних архетипів.

«Ідентифікація людини як громадянина відбувається не за певними змістовими ознаками (мова, історія, звичаї), а за суто формальними критерієм здатності актуалізувати природні права і конституювати державу шляхом делегування частини своєї суверенної влади» [1, с. 244].

Важливо також, що сучасна національна ідентичність, яка ґрунтується на громадянській ідентичності формується на основі суспільного діалогу на засадах відкритості. «Принциповою характеристикою десубстанціалізованої держави є її публічний характер, взаємні договори та делегування прав – це, вочевидь, відкритий, публічний процес. Саме цей публічно-громадянський характер модерної держави прокладає шлях до швидкого та щільного переплетіння формальної громадянської ідентичності з матеріальною ідентичністю людини як представника певної культури, етносу, місцевості тощо» [1, с. 244].

Фактично, сучасна європейська національна ідентичність включає всі попередні форми ідентичності людини, зокрема, родову, етнічну, громадянську та державницьку, але всі вони включені до неї у різних пропорціях в залежності від типу політичної культури країни, втім об'єднуючою та регу-

люючою цю взаємодію різних типів ідентичності складовою є громадянська ідентичність.

«У підсумку такий підхід несе в собі значний креативний момент: еволюція історичних форм етнокультурної ідентичності не зводиться до лінійного руху від родової форми ідентичності (природної за своєю основою) до етнічної, а згодом і до національної, але являє собою нелінійний процес інтеграції й дистрибуції ідентифікаційних основ. В результаті складається ієрархічна вертикаль, різночасові складові якої мають здатність актуалізуватися і переструктуруватися під дією різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів» [7].

Звісна річ, не все так однозначно на шляху формування такої моделі з'являються певні об'єктивні складнощі. Сьогодні, для того щоб створити в Європі інклюзивну модель нації і суспільства необхідна певна асиміляція мігрантів у відповідності до політико-юридичних критеріїв та національної культури тих європейських держав, до яких вони прибувають. Це не завжди просто виходить. Навіть у Німеччині, в якій переважає принцип мультикультурності, толерантності і політичної коректності, виникають складнощі з залученням певних категорій мігрантів до німецького соціуму. Чого тільки вартує скандал, пов'язаний з виходом у світ в 2010 році книги німецького політика Тіло Сарацина «Німеччина, що самоліквідується. Як ми поставили свою країну на карту» [7, с. 235], де Сарацин наводив соціологічні данні, які свідчили про делікатну проблему – низька народжуваність присутня у німецьких сім'ях з високих рівнем освіти батьків, а приріст населення відбувається за рахунок груп населення з високою народжуваністю, а це, насамперед, групи іммігрантів, яким надається соціальна допомога на утримання дітей. І німецький політики застерігав – змінюється якісний склад населення у сенсі етнічної належності... Фактично, зменшується кількість носіїв німецької культури. І це є проблемою. Думки німецького соціуму та політикуму щодо наведених аспектів тоді розділилися, що ще раз підкреслює складність реалізації моделі національної ідентичності, яка б базувалася на її громадянській складовій.

І, накінець, що відбувається, сьогодні в Україні у розрізі формування громадянської ідентичності? Варто зазначити, що соціологи дають позитивні прогностичні оцінки щодо цього. Адже, вважають – війна пришвидчила процеси, пов'язані із формуванням громадянських цінностей: «тренд на посилення громадянської ідентичності, що фіксується Інститутом соціології НАН України з 2000 року, очікувано продовжився і під час війни. Відповідний вид ідентичності зріс з 62,6% у 2021 році до 79,7% у 2022 році. Згідно з нашим аналізом, період національно-громадянської кристалізації, який тривав з 2015 року, змінився періодом національно-громадянської консолідації, перехід

до якого зумовила широкомасштабна війна. Фактично, як ми вважаємо, в Україні завершився процес формування громадянських націй» [3]. Разом з тим, післявоєнна відбудова буде потребувати від громадян країни ще більше інтегративних зусиль.

Висновки. У результаті дослідження ми дійшли висновку про те, що громадянська складова є підґрунтям формування національної ідентичності у демократичних європейських державах, в незалежності від того є держава поліетнічною чи моноетнічною. Втім, під громадянською ідентичністю у данному випадку розуміється усвідомлення належності до громадянського суспільства, як утворення автономних суверенних індивідів, що є джерелом та суб'єктом влади. Індивіди в ньому активно залучені до процесу прийняття політичних рішень і від них залежить, якою буде державна влада. Вони мають від природи права, обмежити які погоджуються лише для самозбереження. Саме такий варіант громадянської ідентичності дозволяє стверджувати, що громадянська ідентичність є підґрунтям формування національної ідентичності в європейських демократичних країнах. Адже, коли ми потрактуємо громадянську ідентичність виключно у категоріях «підданства» і належності громадянина до певної держави, ми залишаємося у поставторитарній риторичі. Вважаємо, що для остаточної кристалізації української моделі громадянської і національної ідентичності варто враховувати позитивний європейський досвід.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бистрицький Є., Пролієв С., Білий О. Національна ідентичність та громадянське суспільство. Київ: Дух і літера. 2018. 464 с.
2. Гоббс Т. Левіафан або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної/ Пер. з англ. Р. Димерця, В. Єрмоленка та ін. Київ: Дух і Літера, 2000. 606 с.
3. Громадська думка в Україні після 10 місяців війни. Пресс-релізи та звіти. <https://kiis.com.ua> (дата звернення: 07.03.2023)
4. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (13.12.2022). <https://ips.ligazakon.net> (дата звернення: 23.02.2023)
5. Кін Дж. Громадянське суспільство: старі образи, нове бачення/ Пер. з англ. О. Гриценка. Київ: К. І. С.; Аналітично-дослідницький центр «АНОД», 2000. 192 с.
6. Козловець М. Національна ідентичність у контексті глобалізації: автореф. дис. ... докт. філософ. наук. : 09.00.03. Київ, 2010.
7. Кремень В., Ткаченко В. Україна: ідентичність у добу глобалізації (начерки міждисциплінарного дослідження. Київ: Товариство «Знання» України. 2013. 415 с
8. Локк Дж. Два трактати про врядування/ Пер. з англ. О. Тереха, Р. Димерця. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. 265 с.

9. Москаленко В. В. Проблема ідентичності в політичній соціалізації особистості. Психологія: зб. наук. пр. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2002. Вип. 17. С. 65–70.

10. Руссо Жан-Жак Про суспільну угоду, або принципи політичного права/ Пер. з фр. та ком. О. Хома. Київ: Port-Royal, 349 с.

11. Сміт Е. Національна ідентичність/ Пер. з англ. П. Таращука. Київ: Основи, 1994. 224с.

12. Фукуяма Ф Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. Київ: «Наш Формат». 2020, 192 с.

13. Gerhard Casper The concept of National Citizenship in the Contemporary World: Identity or Volition? Hamburg: Bucerius Law School, 2008

REFERENCES:

1. Bystrytskyi, Ye., Prolieiev, S., Bilyi, O. (2018) Natsionalna identychnist ta hromadianske suspilstvo [National identity and civil society]. Kyiv: Dukh i litera. 464 s. [in Ukrainian].
2. Hobbs, T. (2000) Leviathan abo Sut, budova i povnovazhennia derzhavy tserkovnoi ta tsyvilnoi [Leviathan or the essence, structure and powers of the ecclesiastical and civil state]. Kyiv: Dukh i Litera. 606 s. [in Ukrainian].
3. Hromadska dumka v Ukraini pislia 10 misiatsiv viiny [Public opinion in Ukraine after 10 months of war]. Press-relizy ta zvity. <https://kiis.com.ua> (data zvernennia: 07.03.2023) [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti» [The Law of Ukraine "On the Basic Principles of State Policy in the Field of Affirming Ukrainian National and Civil Identity"] (13.12.2022). <https://ips.ligazakon.net> (data zvernennia: 23.02.2023) [in Ukrainian].
5. Kin, Dzh. (2000) Hromadianske suspilstvo: stari obrazu, nove bachennia [Civil society: old images, new vision]. Kyiv: K. I. S.; Analitichno-doslidnytskyi tsentr «ANOD». 192 s. [in Ukrainian].
6. Kozlovets, M. (2010) Natsionalna identychnist u konteksti hlobalizatsii [National identity in the context of globalization]: avtoref. dys. ... dokt. filosof. nauk. : 09.00.03. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Kremen, V., Tkachenko, V. (2013) Ukraina: identychnist u dobu hlobalizatsii (nacherky mizhdystyplinarnoho doslidzhennia) [Ukraine: identity in the age of globalization (outlines of an interdisciplinary study)]. Kyiv: Tovarystvo «Znannia» Ukrainy». 415 s. [in Ukrainian].
8. Lokk, Dzh. (2001) Dva traktaty pro vriaduvannia [Two Treatises on Government] Kyiv: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko «Osnovy». 265 s. [in Ukrainian].
9. Moskalenko, V. V. (2002) Problema identychnosti v politychnii sotsializatsii osobystosti [The problem of identity in the political socialization of the individual]. Psykhohohiia: zb. nauk. pr. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova. Vyp. 17. S. 65–70. [in Ukrainian].
10. Russo, Zhan-Zhak (2001) Pro suspiinu uhodu, abo pryntsyphu politychnoho prava [On the social contract, or the principles of political law]. Kyiv: Port-Royal. 349 s. [in Ukrainian].

11. Cmit, E. (1994) Natsionalna identychnist [National identity]. Kyiv: Osnovy. 224 s. [in Ukrainian].

12. Fukuiama, F (2020) Identychnist. Potreba v hidnosti y polityka skryvdzhenosti. [Identity. The need

for dignity and the politics of resentment]. Kyiv: «Nash Format». 192 s. [in Ukrainian].

13. Gerhard, Casper (2008) The concept of National Citizenship in the Contemporary World: Identity or Volition? Hamburg: Bucerius Law School. [in English].

Civic identity in Europe and Ukraine: theory and practice of formation

Rudenko Yuliia Yuryiivna

Doctor of Political Sciences, Associate Professor,
Leading Researcher
National Academy of the Security Council of Ukraine
Mykhaila Maksymovycha str., 22,
Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000000252925334

The concept of civic identity is studied. It is argued that the latter exists on two levels: individual (personal) and collective. It is noted that jurists in Ukraine distinguish between Ukrainian national identity and Ukrainian civil identity. In the first case, it is the awareness of belonging to the nation, and in the second – to the state, people and civil society. In this context, it is proved that there are a number of concepts of the formation of nations, among them – ethnic (ethnosocial) and political, which, in a certain sense, correlate with the above-mentioned identities. It is claimed that the political concept has spread in the countries of the West. The main components of the standard Western model of a nation are a historical territory, political and legal community, political and legal equality of members, a common civil culture and a single ideology. However, it is noted that the acquisition of citizenship and, ultimately, the formation of a nation and civic identity in the Western world is based on different criteria. In some countries, the priority is the “law of the soil” (for example, the USA and, to some extent, France), and in others – the “right of blood” (for example, Germany). Therefore, it is proven that, despite the differences given, the European civil identity has an important basis for its formation – it is formed when people, proceeding from the state of nature, enter into an agreement on the creation of a state. Sovereign individuals come together to be actively involved in or self-governing the state. This, in fact, is the essence of European civic identity. And individual civic identity is born from the awareness of belonging to civil society, as the formation of sovereign individuals, not the state. After all, in the latter case, the state or statist identity is formed. It is argued that, ultimately, national identity, both in a mono-ethnic and in a poly-ethnic state (including Ukraine), includes tribal, ethnic, state, and civic identity. Moreover, the latter is organizing and regulating all other types of identity.

Key words: civil identity, national identity, civil society, popular sovereignty, political theory of the nation.